

presència

Número 1819. Del 5 a l'11 de gener del 2007. Any XLII. 0,50 €

Història d'una mentida

ENRIC MARCO. Què va portar Enric Marco a fer-se passar per un deportat? Intentem aclarir les incògnites d'un personatge amb claroscurs. / 2 a 11

Enric Marco, fotografiat fa uns dies davant el nou auditori de Girona. / JORDI SOLER

Personatge a

QUI ÉS?. Fals deportat i esclau del nazisme, manipulador de la història i pregoner contra la barbàrie i a la fi víctima i botxí d'un engany teixit de patiments aliens; la verdadera naturalesa d'Enric Marco està per descobrir. Ell diu ser-ne el primer interessat i aporta algunes dades.

PAU LANAO/CARME VINYOLES

● «Quan arribàvem als camps de concentració en aquests trens infectes, per a bestiar, ens despullaven, els seus gossos ens mossegaven, els seus focus ens enlluernaven. Nosaltres érem persones normals, com vostès. Ens cridaven en alemany *'linke!, recht!'* ('esquerra!, dreta!'). No enteníem res i no entendre una ordre et podia costar la vida.» Amb aquestes vibrants paraules, Enric Marco, president de l'Amical de Mauthausen, emocionava –fins a les llàgrimes en més d'un cas– els parlamentaris i ministres reunits el 27 de gener del 2005 al Congrés dels Diputats, que per primera vegada retia homenatge als 10.000 republicans espanyols deportats pel Tercer Reich. I com sempre acostumava a fer, del relat espanyol de mares que no podien salvar els fills i de presoners que trencaven la nit amb els seus udols agònics, entre altres escenes de patiments i humiliacions a la més elemental dignitat humana, en va extreure una clara advertència per al present: «Hauré de fer alguna cosa més que lamentar-ho, hauré d'esforçar-nos perquè la nostra joventut no sigui captada per les doctrines que presenten Hitler com el salvador d'Europa, quan va provocar 50 milions de morts. Caldrà rebutjar la violència vingui d'allà on vingui.»

Tres mesos després, al vol-

FITXA

Nascut a Barcelona el 1921, Enric Marco va adquirir projecció pública com a secretari general de la CNT entre l'abril del 1978 i el desembre del 1979 i més endavant per la seva dedicació a la Federació de Pares i Mares d'Alumnes de Catalunya. En els últims anys com a membre –i posteriorment com a president– de l'Amical de Mauthausen, desplega una gran activitat, especialment als centres docents, on advertia els joves sobre els perills del nazisme. El maig del 2005 es va saber que no havia estat deportat a cap camp de concentració, contràriament al que havia sostingut durant 30 anys. Va ser destituït de l'Amical i va haver de tornar a la Generalitat la Creu de Sant Jordi.

tant d'unes jornades també simbòliques, la commemoració a Mauthausen del seixanta aniversari de l'alliberament del nazisme (7 i 8 de maig) amb la presència del president Rodríguez Zapatero, esclatava l'escàndol: Enric Marco no era el deportat número 6.448 al camp de concentració de Flossenbürg que declarava ser sinó un impostor que durant trenta anys havia representat amb notable poder de convicció un personatge teixit a força d'experiències alienes –i algunes de pròpies– les quals dotava d'una eficàcia dramàtica d'efectes gairebé catàrtics fins al punt que existeix a Milà un intern que l'ha reconegut com a camarada en aquell camp alemany. La veritat, ell mateix va acabar confessant-la a dos membres de l'Amical de Mauthausen, després que l'historiador Benito Bermejo el *localitzés* en un document del Ministeri d'Afers Exteriors espanyol com a treballador voluntari a Alemanya els anys 1941 i 1943, un fet que desmentia la seva suposada activitat a les files de la resistència en la França ocupada. L'altra dada aportada per Bermejo, que el seu nom no apareixia inscrit en els arxius de Flossenbürg, hauria estat ben poc determinant: a hores d'ara només es té constància registrada d'un 30% de les persones que van ser-hi tancades.

El descobriment del cas Marco va desencadenar una pluja tor-

mb incògnita

Enric Marco retratat en un camerino de l'Auditori-Palau de Congressos de Girona. / JORDI SOLER

rencial de reaccions entre l'estupor inicial davant la magnitud de la ficció, la condemna per la seva falta d'escrúpols en construir-se un passat heroic tot apropiant-se del dolor i de la memòria dels autèntics deportats i també certa fascinació per la seva inqüestionable habilitat narradora. Ell va argumentar que havia mantingut la mentida per difondre millor aquella terrible realitat històrica després d'haver-se adonat que, si explicava els patiments en primera persona, era escoltat amb més atenció. D'altra banda, va continuar reclamant la seva condició de víctima del nazisme i en aquest sentit obtindria uns mesos després la confirmació de l'Organització Internacional per les Migracions (OIM), una de les oficines responsables d'efectuar els pagaments previstos en el Programa Alemany d'Indemnització per Treballs Forçats que es va iniciar l'any 2001 i que s'ha clausurat el 31 de desembre del 2006. En una carta datada el 31 d'octubre del 2005, Norbert Wühler, director del Programa d'Indemnització de l'OIM, li comunicava: «Després d'una seriosa revisió dels documents aportats i de la nostra pròpia investigació, considerem just que sigui compensat en la categoria de treballador esclau del nazisme tot i que no ho fos com a intern en un camp de concentració.»

Recuperar el passat

La qüestió és què el va portar a inventar-se el seu pas per Flossenbürg quan semblaria que el seu expedient té prou mèrits com a represaliat del Tercer Reich que el *legitimarien* per a les seves conferències públiques. Per què l'any 1978 es va atribuir la cate-

goria de deportat en el llibre d'Eduardo Pons Prades i Mariano Constante *Los cerdos del comandante*, una versió que mantindria i alimentaria amb un *in crescendo* d'episodis commovedors fins a les últimes conseqüències. Segons ell, perquè ja en aquella època havia iniciat una intensa tasca de recerca documental sobre la seva estada a Alemanya, especialment sobre el seu arrest per la Gestapo i confinament a la presó de Kiel, i es rebel·lava davant la inexistència de dades: «Necessitava recuperar el meu passat i em vaig imaginar aquesta història. Llavors no va tenir cap repercussió, però més endavant, quan vaig entrar a l'Amical, no ho vaig desmentir sinó tot el contrari, i va ser un error molt greu, sobretot perquè vaig ocasionar un gran perjudici a l'associació.»

Independentment del mòbil de fons que el va impulsar a mantenir l'engany, ja sigui la defensa d'una causa justa o un afany de protagonisme fora de tot principi ètic, Enric Marco diu ara que encara queden molts buits en la seva biografia que voldria aclarir. Ens mostra una intensa correspondència iniciada el 1978 amb el consolat espanyol a Hamburg a la recerca de proves de la seva estada a les fàbriques de la localitat alemanya de Kiel, primer com a treballador voluntari pagat per l'Estat nazi i més tard com a condemnat i treballador esclau.

Treballador a Alemanya

Marco havia sortit de Barcelona a finals de novembre del 1941 contractat per la Deutsche Werke, una factoria de Kiel dedicada a la fabricació d'armament que va ser destruïda pels bombardejos aliats al final de la Segona Guerra Mundial. Va formar part del contingent de més de 10.000 productors que el règim de Franco va enviar a Hitler en compensació d'una part de l'ajuda que els nazis havien donat als nacionals en la seva guerra contra la República. Molts d'aquests treballadors s'apunten a les expedicions fugint de la misèria o de la perspectiva d'un servei militar de llarga durada. Ell assegura que no va trobar cap altra manera de marxar d'un país que l'ofegava i en què la policia li anava seguint els passos per les seves activitats clandestines.

Entre les moltes missives intercanviades amb el consolat, re-

Clarsobscurs. Homenatge als republicans deportats. Treballadors a l'Alemanya nazi. Camp de concentració de Flossenbürg on deia haver estat tancat. Acta d'acusació per haver conspirat contra el Tercer Reich. / EFE, Pérez Molinos, FNDIRP i fons Marco.

marquem una de les últimes, datada el 7 de gener del 1999, en la qual explica a José Pellicer, cap de la secció laboral de la Seguretat Social i Afers Socials, els resultats infructuosos del viatge que, buscant el seu passat, l'ha portat, juntament amb la seva dona Danielle Olan, per diferents punts de la geografia alemanya, i l'informa que ha pogut reconèixer l'antiga prefectura de la Gestapo, ocupada actualment per la policia a la Blumenstrasse, i també que ha visitat el penal de Kiel, on no ha aconseguit informació, ja que «tota la documentació es va retirar l'any 1965 i actualment està dipositada al Landesarchiv Schleswig-Holstein» (arxiu del *land* de Schleswig-Holstein). Però al cap d'unes setmanes, Marco escriu al diplomàtic amb un to menys pessimista: «Al Landesarchiv em diuen que tenen constància del meu pas pel penal de Kiel, però que no saben res del meu destí posterior.»

Empresonat a Kiel

Quins eren els documents que havien donat esperança a l'extreballador dels nazis? El quatre de febrer del 1999, una comunicació oficial de l'Arxiu de l'Estat Federat de Schleswig-Holstein (referència 188/99) recull: «De l'índex de noms de presoners relatius al llibre de registre de presoners de la presó policial de Kiel es desprèn que allà va ser empresonat el 7 d'octubre del 1942 un «Hendrich Batlle (Arxiu de l'Estat Federat de Schleswig-Holstein, apt. 623, Nr. 23). Desgraciadament no podem donar detalls sobre la durada de l'empresonament, ja que no hi ha llibre d'enregistrament de presos, encara que sí que li podem dir que els procediments per alta traïció o sabotatge durant la Segona Guerra Mundial van tenir lloc a l'Audiència Territorial Hanseàtica, o, en casos especials, al Tribunal del Poble de Berlín.»

Aquell era el paper que obria el cabdell. Segons la documentació presentada, el 17 de juliol del 1942, el fiscal general de l'estat de l'Audiència Territorial Hanseàtica, Dr. Stegemann (N.º d.R. Ojs 33/42), obre un procediment d'arrest en contra del súbdit espanyol Enrique Marco Batlle, nascut el 12 d'abril del 1921 a Barcelona, detingut el 6 de març del 1942 i des de l'11 del mateix mes internat en presó preventiva a

Kiel. L'acta de processament acusa Marco Batlle d'haver preparat de manera activa a Wattenbek, mancomunitat de Bordes-holm, reiteradament i al llarg de l'any 1942, l'activitat «d'alta traïció de transformar mitjançant violència la constitució del Reich, delictes tipificats com a punible d'acord amb els articles 80, paràgraf 2, i 83, paràgraf 2, del codi penal». En les proves es presenta el testimoni de Jaume Poch Torres i José Reboledo Canales, que treballaven amb Marco al camp de Wattenbek, el qual acusen de fer proselitisme del comunisme, dir que els russos guanyarien la guerra i sentir alegria «pels bombardejos dels anglesos sobre Kiel». Les conclusions del fiscal es concretaven en la demanda d'un judici oral davant del Tribunal Criminal de l'Audiència Hansètica, el manteniment de la detenció i la cerca d'un advocat defensor per a l'acusat.

Judici sense sentència?

Un nou escrit del 30 d'octubre del 1942 informa que el judici contra Marco es va celebrar 21 dies abans, o sigui el dia 7, que el tribunal estava integrat pel Dr. Lang, jutge de l'audiència territorial, que n'era el president; els jutges Classen i Matzen, que actuaven com a vocals; el Dr. Stegemann, que exercia de fiscal, i un tal Legband com a secretari de justícia. No hi ha sentència i l'Estat es va fer càrrec de les costes del procediment, però aquest episodi el va viure Marco després que, com ell diu, hagués passat vuit mesos a la presó preventiva de Kiel, en una cel·la petita, humida, rònega, incomunicada, en què no tenia cap altra companyia que un banc i un torn mecànic, en la qual cada matí un *wachtmeister* (vigilant de nit) li portava les peces per desbastar i cada tarda recollia la feina feta.

Marco explica que després del judici el van treure de la presó i el van portar a la universitat a seleccionar llibres; també que més tard va passar a dependre de la indústria bèl·lica Hagenug, i que, finalment, a causa de les seves bones relacions amb un intèrpret ben relacionat, va obtenir un permís i va embarcar en un comboi amb destinació a l'Estat espanyol, on viuria molts anys de clandestinitat. Però aquesta ja seria una altra història per investigar.

L'Amical de Mauthausen i la memòria de la deportació

PAU LANAO / CARME VINYOLES

● Quan es va destapar l'afer *Enric Marco*, a principis del maig del 2005, l'historiador Benito Bermejo es va atorgar el mèrit del descobriment de la impostura i l'Amical de Mauthausen va rebre retrets de gran duresa. Alguns mitjans de comunicació, associacions i particulars van considerar que la mentida de l'aleshores president desqualificava globalment la trajectòria d'una associació que va ser fundada l'any 1962, en plena dictadura, gràcies al suport de l'Amical francès i en especial del seu secretari Émile Valley, tot oblidant que l'entitat no va dubtar a desafiar les lleis franquistes i que va haver de treballar en la clandestinitat, tant per ajudar a recuperar la memòria històrica dels republicans espanyols que van patir els camps d'extermini i deportació com per donar suport a les seves vídues, les seves mares o els seus fills.

Va ser a través del treball a l'ombra, pacient i rigorós que l'Amical va arribar a la legalització l'any 1978, com una de les institucions amb més prestigi de la transició. Fins al punt que, l'abril de l'any següent, la reunió del Comitè Internacional de Mauthausen a Barcelona va aplegar més de sis-cents deportats de tot el món. El gest va convertir en protagonistes tots aquells que el règim havia convertit en invisibles, culpables d'haver defensat la República i patit la barbàrie nazi als camps de concentració.

L'Amical, que ja l'any 1977 va oferir suport a Montserrat Roig en la tasca d'investigació del llibre *Els catalans als camps nazis*, ha treballat tant per recollir i divulgar la memòria de la deportació republicana a escala estatal com per establir contactes amb els familiars i els ajuntaments i donar a conèixer als afectats la llei d'indemnització a les víctimes del nacionalsocialisme. En aquest aspecte, cal destacar la feina de dues exinternes del camp de Ravensbruck, Constanza Martínez i Mercedes Núñez, que van passar moltes hores en la recerca i la localització dels possibles deportats.

Amb delegacions a Galícia, Aragó, Astúries, Madrid, el País Basc i València, l'Amical de Mauthausen i altres camps i de totes les víctimes del nazisme d'Espanya és, després de la francesa, l'entitat d'aquestes característiques que té més socis d'Europa. Integrada en el Comitè Internacional, ha impulsat actes d'homenatge i reconeixement a les

Rosa Toran, fotografiada amb un grup d'alumnes a Ravensbruck. / JESÚS GARCÍA

víctimes d'arreu de l'Estat, ja sigui organitzant viatges commemoratius —el 2003, un grup d'alumnes i professors van acompanyar la deportada Neus Català al camp de Ravensbruck, on va estar internada— o treballant en la recuperació de la memòria. S'han atès les peticions d'estudiants, historiadors, periodistes, particulars, ajuntaments i consells comarcals interessats en la recerca; s'ha obert la biblioteca, la videoteca i els arxius als investigadors; s'han fet xerrades de sensibilització per tot l'Estat; s'han signat convenis amb les institucions, i cada tres mesos es publica un butlletí.

El treball continuat i pacient ha fet que l'entitat pugui anar superant complicacions com les derivades de l'afer *Marco* i mantenir activitats com l'elaboració de la base de dades en la qual s'intenta fer una llista tan àmplia com sigui possible dels deportats als camps de concentració. El treball, que es fa en col·laboració amb el Memorial Democràtic i que actualment s'ha centrat en els deportats catalans, vol recollir el nom però també l'itinerari vital de les

víctimes: l'activitat durant la guerra, l'estada als camps francesos, la participació en la resistència, la detenció i la vida posterior, un cop alliberats del captiveri. D'altra banda, està molt avançada l'ordenació de l'arxiu històric de l'Amical i es continuen fent xerrades als estudiants, exposicions —vuit són propietat de l'associació i estan centrades en la deportació dels republicans i les republicanes— i actes d'homenatge i reconeixement. Es farà un nou pas i es publicaran memòries de deportats, començant per les d'Edmundo Gimeno de Caseres, que va passar per Buchenwald, Dora i Bergen-Belsen, i es mantindrà la feina amb les noves generacions.

Entre el 3 i el 6 de maig del 2007, estudiants de tot l'Estat viatjaran a Mauthausen. Allà participaran en els actes commemoratius de l'alliberament i tindran l'oportunitat de conèixer de primera mà els testimonis vius de la barbàrie. Els joves podran entendre també per què des de fa 44 anys l'Amical defensa la memòria de la deportació republicana per damunt de personalismes i intents d'apropiació.

Enric Marco. / Fals deportat al camp de concentració de Flossenbürg

«La meva història era la veritat explicada per un mentider»

PAU LANAOCARME VINYOLES

● «Vull recordar als qui em van escoltar aquell èmfasi que posava en les meves paraules en el transcurs de les xerrades que vaig fer al llarg dels sis anys en què aquestes activitats van ser la raó primordial i més gratificant de la meva existència.» Ho reproduïm literalment de l'article «Trenco el silenci», publicat el desembre del 2005 en la revista d'informació local *Tot Sant Cugat*, en el qual Enric Marco es dirigeix als seus conciutadans i, amb un to força contingut i serè, els convida a valorar la seva trajectòria personal més enllà de l'escàndol que el va convertir en personatge de «rabiosa actualitat» en aquells dies del maig del 2005 en què va obtenir, i no s'està de remarcar-ho, «una audiència molt superior a la del debat a les Corts Espanyoles sobre l'estat de la nació». I ho esmentem perquè, quan han passat gairebé dos anys des que es va veure obligat a assumir la seva llarga impostura i s'ha esvaït l'interès mediàtic generat entorn d'una epopeia que probablement mai no serà atrapada per la realitat, continua decidit a recuperar la seva presència pública per po-

sar-la al servei d'una «causa justa», que és la de «donar veu als silenciats de la història» i que ell, amb la seva enorme capacitat de transmissió de situacions i vivències, ja siguin pròpies o alienes, autèntiques o imaginades, diu que se sent capaç d'encarnar. És ben cert que l'èmfasi el manté viu, i la legitimitat, perduda en descobrir-se que no era el deportat número 6448 ni cap altre, la rescata del fet per a ell incontrovertible d'haver estat de tota manera un esclau del nazisme, tal com li ha reconegut l'Organització Internacional per les Migracions (OIM), oficina encarregada d'indemnitzar els treballadors forçats del Tercer Reich.

— «Jo encara puc explicar coses interessants per comprendre la història del nostre país i sé que tinc un deute molt gran que és el de reivindicar no la meva figura sinó aquella realitat de la qual em vaig fer portaveu i que és inqüestionable i digna de ser coneguda, estudiada i recordada. En bona part, vaig obrir les portes a la recuperació de la memòria històrica, i les meves conferències eren precisament classes d'història perquè no em li-

mitava a la narració de les terribles condicions de vida dels camps, sinó que tractava les causes polítiques i socials que havien portat a la construcció d'aquella monumental maquinària d'extermini estesa per tot Europa i els motius pels quals tants espanyols hi van anar a parar. Les lliçons d'aquest passat també em servien, sobretot quan m'adreçava als joves, per crear consciència sobre les presons del present, sobre Palestina, sobre Guantánamo, sobre el racisme... Estic convençut que el missatge que portava l'Enric Marco, la defensa del dret a la vida i el dret a la llibertat, continua sent vigent i necessari.»

— **Amb quina credibilitat considera que pot transmetre avui aquest missatge? No deixa de ser una paradoxa que la persona que amb més força i convicció havia difós la situació dels camps no n'hagués trepitjat mai cap.**

— «No em van internar a Flossenbürg però sí que vaig patir incomunicació durant nou mesos al penal de Kiel i vaig ser torturat per la Gestapo, per tant, sé del que parlo. La meva història era la veritat explicada per un

«Dir que havia estat en un camp de concentració va ser un greu error, una gran equivocació, però m'adonava que d'aquesta manera era més convincent i que com a deportat podia difondre millor el patiment de les víctimes»

mentider. Com va dir un important filòsof, de la boca d'aquest mentider que és l'Enric Marco n'han sortit les veritats de la història del nostre país.»

— **Construint-se una identitat com a resistent i com a deportat durant la Segona Guerra Mundial pretenia, en el fons, ocultar l'existència d'aquell altre Enric Marco que se'n va anar a treballar voluntàriament a l'Alemanya del Führer?**

— «No. Quan vaig marxar a Alemanya tenia 20 anys i cap altra manera per sortir d'un país i d'una dictadura que m'ofegava. I un cop allà, em van detenir i acusar de conspiració i alta traïció al Tercer Reich.»

— **Potser no ho trobava prou mèrit per representar la memòria de les víctimes?**

— «Dir que havia estat en un camp de concentració va ser una gran equivocació, però m'adonava que d'aquesta manera era més convincent i podia difondre millor el patiment dels deportats. Recordo una professora que després d'una xerrada em va dir que la meva lliçó havia estat una història de vida i d'humanitat, i la veritat és que molts alum-

L'error d'un gran actor en temps en què tothom menteix

En una vella pel·lícula de Jean Renoir, un personatge de l'alta burgesia reconeixia viure en un temps en què tothom menteix, des dels prospectes de farmàcia fins al sastre que ens vol vendre uns pantalons. Avui, la màxima de Renoir té una clara vigència. Continuem vivint en un món on tothom menteix, amb el greuge que una part d'aquesta mentida ha estat institucionalitzada mitjançant la publicitat, i una altra, popularitzada per uns mitjans de comunicació que han convertit en la nova projecció de l'intel·lectual els sofistes experts a saber-ho tot per no saber res. A més a més, els deliris barrocs al voltant de la idea que el món no és més que una re-

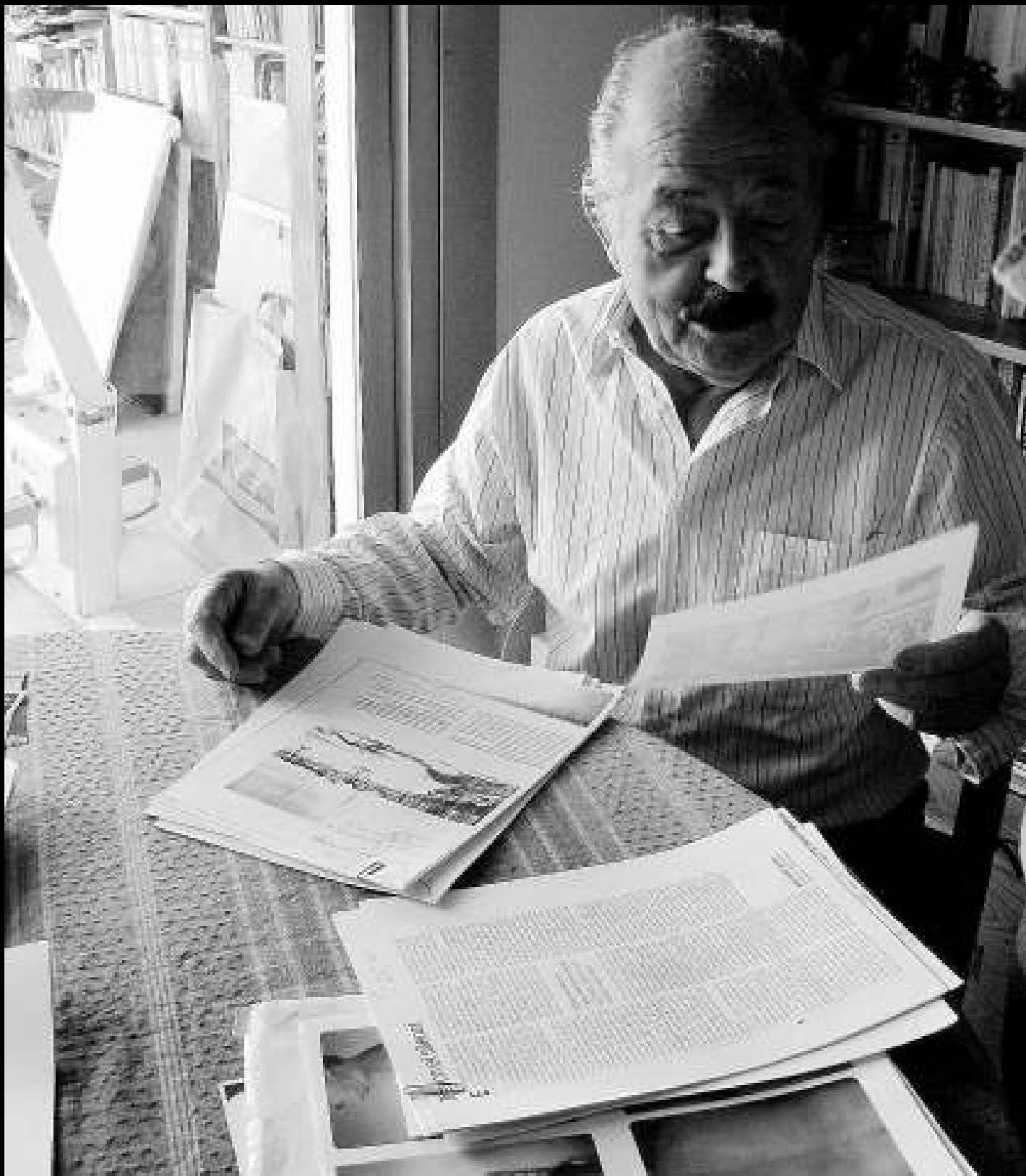
presentació s'han posat de moda, fins al punt que cada cop resulta més difícil saber on és la frontera entre la ficció i la realitat, entre el que és actual i el que és virtual. Resulta curiós que, enmig d'aquesta societat, que s'ha acabat batejant com *l'era de la sospita*, perquè estem obligats a malfiar-nos de tot, la presència d'un personatge com Enric Marco provoqui escàndol.

Marco va convertir-se en un mestre indiscutible de la disfressa. Va decidir construir-se un personatge, va assajar-lo i va triomfar. Les seves representacions eren cregudes com a grans veritats. Sense haver estat mai als camps de concentració, Marco podia parlar de la seva experiència en aquests llocs, fer-la realitat, pro-

vocar llàgrimes catàrtiques pel seu patiment i convertir-se en un veritable líder que combatia la desmemòria del passat. La seva interpretació va ser tan formidable que no va tenir ni una escletxa. Enmig de la societat de la representació, va fer el seu paper convençut, potser, que només a partir de l'ús de la mentida es pot arribar a revelar la veritat. La seva estratègia no era altra que la de les millors ficcions basades en la utilització d'elements representatius —en el seu cas, un personatge i una posada en escena— per tal de poder desvetllar veritats amagades darrere les fabulacions.

Marco va ser un gran mestre de la disfressa, però va cometre un greu error: no va tenir en compte que les se-

«ENMIG DE LA SOCIETAT DE LA REPRESENTACIÓ, ENRIC MARCO VA FER EL SEU PAPER CONVENÇUT, POTSER, QUE NOMÉS A PARTIR DE L'ÚS DE LA MENTIDA ES POT ARRIBAR A REVELAR LA VERITAT»

Enric Marco, en la seva casa de Sant Cugat. PAUL LANAO

nes es posaven en la pell de la història a través de les meves narracions. Ningú no els havia explicat mai una realitat semblant.»

— Vol dir que s'identificaven amb l'heroi?

— «Mai no em presentava com un heroi, al contrari, sovint advertia que després d'una hora d'interrogatoris els herois es fenen. Si s'identificaven amb alguna cosa era amb la veritat que transmetia amb la força de les meves idees.»

— Podia arribar a ser molt explícit detallant les humiliacions i les crueltats exercides pels nazis. D'on obtenia literatura tan precisa?

— «De la meua pròpia investigació, de converses amb els deportats o de lectures de fullets i llibres sobre el camp. Jo, abans de parlar sempre em documento.»

— És conscient que va traspasar la línia i que amb la seva mentida va perjudicar la causa que pretenia defensar?

— «Ho reconec i ho lamento. Tinc un deute amb tota la ciutadania, amb les víctimes, amb l'Amical, amb els mestres que em van confiar els seus alumnes. Només puc dir que davant d'ells estic despullat i disposat al que sigui per respondre de la meua responsabilitat.»

ves accions incidien en un territori on sempre ha estat estrictament necessari l'ús de la veritat sense coartades. L'experiència dels camps de concentració i dels camps d'extermini creats pel nazisme formen part d'un dels capítols més ignominiosos de la història europea. Els camps són l'exemplificació de la barbàrie humana i de la degradació de l'individu fins al punt de crear un sistema operatiu capaç d'aniquilar una part de la humanitat com a persones. Els camps són horribles no només pels morts que van deixar al darrere, sinó perquè també exemplifiquen —tal com van exposar Adorno i Hockheimer— el fracàs de la raó il·lustrada. Si la racionalitat instrumental va ser capaç de generar un

sistema d'organització del treball orientat cap a la mort en el qual els botxins esdevenien funcionaris de la violència, és cert que alguna cosa veritablement greu havia aflorat a l'interior de la mateixa condició humana. Els camps d'extermini van ser plantejats com el crim perfecte, sense deixar empremtes. Per tal de crear consciència dels seus efectes i poder alimentar el record com a forma de teràpia, la veritat s'imposa com a norma i les coartades pròpies de la representació no hi tenen sentit. Enric Marco va construir el seu personatge per una causa justa contra la desmemòria, però va cometre l'error de fer fabulacions sobre allò que és inexplicable per arribar a voler donar forma a allò que

és irrepresentable. La veritat necessària apareixia traïda per les màscares de la ficció i el gran actor acaba convertit en un impostor. La seva conducta podria alimentar, un cop més, els discursos dels que han utilitzat el negacionisme com a estratègia. Avui, el personatge d'Enric Marco provoca una barreja de fascinació i mala consciència, potser perquè s'ha convertit en reflex de les contradiccions d'un temps en que demonitzem la mentida però necessitem que la veritat de la ficció s'imposi com a veritat probable davant dels excessos de relativitat.

Àngel Quintana / Crític de cinema

«ELS CAMPS SÓN L'EXEMPLIFICACIÓ DE LA BARBÀRIE HUMANA I DE LA DEGRADACIÓ DE L'INDIVIDU FINS AL PUNT DE CREAR UN SISTEMA OPERATIU CAPAÇ D'ANIQUILAR UNA PART DE LA HUMANITAT COM A PERSONES»

L'home que es documenta

PAU LANAO/CARME VINYOLÉS
 ● «Si jo sóc l'heroi de la meua pròpia història o correspon aquest atribut a una altra persona, el lector ja ho sabrà després de recórrer aquestes planes que iniciaré explicant la meua vida des dels seus començaments.» Certament que un dilema com aquest el podria formular sense cap mena de dubte el mateix Enric Marco tot fent un gest de complicitat envers la seva demostrada aptitud com a inventor de faules, però ara no és ell qui parla, sinó David Copperfield, un dels prototips més cèlebres de la narrativa universal, amb el qual el personatge representat pel nostre protagonista guarda coincidències i afinitats prou remarcables. I començant des del principi, com faria enunciar Dickens a la seva criatura. «Des del meu naixement he viscut una sèrie d'episodis que m'han convertit en el que sóc i que m'han vinculat per sempre a la història del meu país i en bona part també a la història d'Europa. La gent dirà: 'Això també li ha passat a l'Enric?' Doncs sí, què voleu que hi faci? És la meua vida!» No està malament com a preàmbul al relat d'una biografia molt agitada, repleta de capítols intensos i perturbadors que

«Mai no els vaig perdonar: la meua mestra plorant desesperada amb el cos del seu pare als braços. Li havien aplicat la llei de fugues. Són aquestes coses que et tornen rebel»

transiten entre la inflexió sentimental de la infància, la mirada incisiva als més importants esdeveniments polítics del segle XX i la pròpia interpretació d'escenes dramàtiques capaces de transmetre per damunt de patiments i humiliacions una càrrega simbòlica de gran potència: l'ésser humà pot sobreviure a les condicions més dures sempre que se sàpiga mantenir lliure, digne i solidari; si més no aquest és el missatge que Marco ha volgut difondre en els últims anys. Si aquesta història és veritat o mentida o una amalgama indescifrable —fins i tot pel mateix autor— d'experiències viscudes i mons inventats per compensar mancances, fugir d'una existència anodina, redimir pecats de joventut o sentir-se legitimat per combatre la barbàrie, ho deixem també, com proposa Copperfield, a la consideració del lector, un cop s'hagi capbussat en els paràgrafs següents explicats en primera persona per un home que reconeix —i és una pista important, no necessàriament aclaridora— que abans de parlar sempre es documenta.

► **La mare.** La meua mare era de Breda, es deia Enriqueta Batlle i va ingressar a Sant Boi en estat

Enric Marco en el llibre *Los cerdos del comandante*, de P. Prades i Constante

de gravidesa de vuit mesos. Vaig venir al món al manicomi el 14 d'abril del 1921, deu anys abans de la proclamació de la República. No em va poder donar ni una mamada, només de parir li van retirar el fill. Hi ha una escena que m'ha quedat gravada. Vaig de visita amb la tia Caterina i surt la mare eixugant-se les mans amb aquella bata de ralles blanques i grogues igual que l'uniforme que vaig portar al penal de Kiel. No em coneix. Només fa que repetir que el dia que surti li tornaran el seu fill; per

ella el seu fill serà sempre un nen de naixement.

► **El pare.** El meu pare es deia Tomás Marco i era fill d'Alfaro, poble de la Rioja, de cigonyes i de lliurepensadors. Va ser un impressor qualificat que portava llibres i diaris a casa. Però no va encertar la dona que necessitava el seu fill. La Teodocia, que li anava molt bé al llit, era alcohòlica i em maltractava. Em van apartar d'ells i vaig anar rebotat d'una casa a l'altra com si em fessin caritat. Mai no vaig tenir

Perseguint el paper de líder en un escenari imaginari

La personalitat d'Enric Marco es podria incloure dins d'un patró narcisista que, a grans trets i segons el DSM (American Psychiatric Association), es defineix per una tendència a sentir-se per sobre de les normes de convivència. Les persones afectades per aquest trastorn són explotadores en les seves relacions amb els altres, dels quals habitualment miren de treure'n profit per assolir les seves fites. Mostren manca d'empatia, és a dir, una gran dificultat per identificar-se amb els sentiments i necessitats aliens a la vegada que llueixen un sentit molt exagerat de la pròpia importància: amplifiquen els seus èxits i capacitats, modifiquen la realitat per recuperar l'autoil·lusió i esperen ser recone-

gudes com a superiors i especials. La presumpció i la confiança absoluta en ell mateix que manifesta el narcisista sovint genera admiració en els altres fins al punt que no és inversemblant trobar-lo envoltat d'un estol de seguidors. Si fracassa en la consecució dels seus objectius, entra en joc la seva enorme capacitat per a la imaginació, i això li permet crear i recrear un món fantàstic en el qual pot recuperar el seu orgull i estatus. Estimulat per la seva inventiva, experimenta un sentiment de benestar en la vida quotidiana i mostra una aparença optimista en les activitats públiques excepte quan veu deteriorat el seu sentit de superioritat. No obstant això, el seu afecte, encara que basat en grans distorsions de la realitat, acostuma a ser relaxat, fins i

tot alegre i despreocupat. Segons la classificació per subtipus que fa Theodore Millon, la personalitat de Marco podria situar-se dins de la variant del narcisista compensador; és similar a l'*antisocial* però intenta superar un sentiment de buidor construint una imatge pròpia de gran vàlua personal. El narcisista compensador es mou per una constant recerca de l'autopromoció. En lloc de viure la pròpia vida, persegueix el paper de líder en un escenari fals, imaginari. Necessita totes les formes de reconeixement, i encara que tingui poc de genuïna i d'objectiva, la seva tenaç aspiració a la glorificació pública pot impressionar molt els altres.

Anna Martín / Psicòloga

«EL NARCISISTA COMPENSADOR INTENTA SUPERAR UN SENTIMENT DE BUIDOR TOT CONSTRUINT UNA IMATGE PRÒPIA DE GRAN VÀLUA PERSONAL I NO ÉS INVERSEMBLANT TROBAR-LO ENVOLTAT D'UN ESTOL DE SEGUIDORS»

Imatge d'Enric Marco a la plaça de la Trinitat Vella, en un acte de reivindicació dels drets de les dones tancades a la presó. /FONT: ENRIC MARCO

una joguina, només un cavall de cartró que de seguida van passar a una cosina. A última hora jo tan sols demanava un jersei i unes espadenyas.

► **Trinitat Vella.** Hi vaig passar moltes temporades, en aquesta barriada perifèrica dividida pel seu carrer Major. A la part alta residien els escassos benestants en mitja dotzena de casetes amb el seu hortet model Macià. A la part baixa, ho feien les famílies humils procedents de la immigració, aquelles que no tenien

aigua a les aixetes i algunes ni aixetes. Es proveïen a la font i les dones rentaven utilitzant com a safareig el cabal del rec Comtal, estenent i blanquejant samarretes i calces sobre els canyars i esbarzers. Anaven a comprar al «Colmado Francisco» amb la rebregada i vergonyosa llibreta d'apuntar els queviures de primera necessitat. Eren les famílies que tenien els vailets més agosarats, els que millor jugaven a pilota encara que fos de drap i que escuaven sargantanes i esdentegaven llangardaixos i

que tenien les noieta més boniques i descarades, que cosien d'amagat els primers sostenidors així que els apuntaven les puntes dels mugrons.

► **La mestra.** Vivia al costat de casa i em feia classes als vespres. L'estimava moltíssim. Un dia del mes d'octubre del 1934, es van sentir uns trets i uns crits esgarrifosos que venien de casa seva. Hi vaig anar i allà al pati hi era ella amb el cos del seu pare als braços. Li havien disparat aplicant la llei de fugues. Mai no

els vaig perdonar: la meva mestra, desesperada, plorant... Hi va haver un moment que se'ns barrejaven i se'ns assecaven la sang i les llàgrimes plegats. S'estava preparant el 18 de juliol. Són aquestes coses que et fan rebel.

► **El front.** Hi vaig conèixer en Quico Sabaté, l'estiu del 1938, un dia que es va presentar a les trinxeres que ocupava la 26 divisió, columna Durruti, a dalt del Montsec, i ens va proposar, a un grup de gent jove, de prendre unes accions guerrilleres a la reguarda feixista. Va ser emocionant trobar-se a l'altra banda amb uniforme enemic, recollint informació, tallant comunicacions i facilitant la fuga d'alguns presoners asturians.

► **Les gavines.** Una cosa que em va salvar quan vaig estar incomunicat a Kiel va ser escoltar els nens dels funcionaris jugant al pati i el crit de les gavines. Pensava: mentre hi hagi gavines sobre el mar i nens que juguen, no tot està perdut. (Recollit a *Los cerdos del comandante*.)

► **La presó.** Aquesta nit he vingut a compartir l'insomni de centenars d'homes. Avui no vull dormir tranquil i satisfet de sofrir i lluitar per causes justes. Ja sóc un més. Aquestes nits de dormitori col·lectiu són plenes de dolorida humanitat, d'una sòrdida i rendida humanitat de la qual ara jo formo part. (Escrit a la Model de Barcelona.)

Quan el sol surt per l'oest...

Un company periodista, antic cap ara dedicat a tasques de gestió empresarial, allionava sovint aquells que començaven en l'ofici fent-los la pregunta següent: «Si algú us assegura que el sol surt per l'oest, per molt font oficial i fiable que sigui, també ho publicareu?» La pregunta buscava, naturalment, provocar els periodistes novells perquè, a l'hora de fer la seva feina, no es refiessin de ningú, ni tan sols d'aquelles fonts amb tota l'aparença de ser absolutament fiables, com ara les institucions, i menys en una època com la que estem vivint, en què el més petit dels organismes oficials disposa d'un servei de premsa que canalitza i, per tant, prepara i, en definitiva, manipula, la informació que

dóna a conèixer.

L'anècdota m'ha vingut al cap a propòsit del cas Marco, en què els periodistes no vam dubtar ni un moment de la història que ens explicava l'home sobre la seva estada als camps de concentració nazis. I no em vam dubtar perquè en Marco era, evidentment, una font fiable amb el suport, a més, d'una reconeguda associació al darrere. Qui o què ens podia fer dubtar que la seva història no era veritat? Com podíem saber que allò que, amb tota l'aparença de veritat, ens explicava l'Enric Marco no ho era, de veritat? Un relat, a més, que sovint ens colpia i que ens apassionava. No pas cada dia hom té l'oportunitat de poder entrevistar algú que ha viscut el drama dels camps de concentració na-

zis i parlar-hi.

El problema és que, malgrat tot, no vam fer bé la nostra feina. Potser per la simple raó que no podíem fer-la, per inèrcia, per mitjans, per temps o pel que sigui. I vam convertir-nos, com malauradament fem massa sovint últimament, en còmplices d'una gran mentida. Ens vam creure algú que deia que el sol sortia per l'oest –i, a més, la idea ens agradava– i ho vam escampar als quatre vents. L'únic consol és que potser hem après la lliçó. I que aquest dossier sigui una mostra d'això.

Miquel Riera
Periodista. Director de Presència

«EL PROBLEMA ÉS QUE, MALGRAT TOT, ELS PERIODISTES NO VAM FER BÉ LA NOSTRA FEINA. I VAM CONVERTIR-NOS, COM MALAURADAMENT FEM MASSA SOVINT ÚLTIMAMENT, EN CÒMPLICES D'UNA GRAN MENTIDA»

Una conversa amb alumnes

Enric Marco feia 300 sessions per curs als IES. En resumim una. Tema: la immigració

PAU LANAOCARME VINYOLES

● **JAVI.** «*Lo que no mola es que vengan aquí del palo; te vienen a quitar el trabajo, te lo vienen a quitar todo, y ¿qué pasa? Que el gobierno les ayuda, vienen de pobres pero van con Alfa, con chándal Adidas, con Nike, ¿de dónde sacan el dinero? Yo digo, ¿por qué a mí no me ayuda el gobierno y a ellos sí? Así es como salen los racistas, los skins. Un moro pillá una moto y el poli no le dice nada, y tú te robas un chicle y te meten en el trullo. Entonces lo que pasa es que los skins hacen lo que no hacen los polis.*»

JOAN. «No vénen a robar, vénen a buscar feina, a treballar, i si han vingut en pastera han pagat prou i s'han arriscat molt per jugar-se-la després cometent un delictes i fent que els expulsin. Potser n'hi ha que roben, però no ho fan tots; s'ha d'anar en compte a dir que tots són iguals.»

MARC. «He vist gent de tots colors traient navalles i robant motos. A l'institut, la majoria dels cops, quan hi ha baralles, no és per provocació dels immigrants, sinó per provocació de la gent que està en contra d'ells.»

JAVI. «*No estoy diciendo que, de diez emigrantes, los diez sean unos ladrones. Yo no me relaciono con ellos pero conozco a uno que ha venido a mi casa a pedir alguna cosa y, si yo le tengo que pedir algo, también se lo pido porque ese es uno que se ríe conmigo y no se ríe de mí. Estoy seguro que muchos de los emigrantes son buena gente, pero un montonazo de ellos da la casualidad que no, que no se quieren integrar.*»

ENRIC MARCO. «Hauríem de veure què significa *integrar-se*, però estic segur que molts immigrants sí quan arriben trobessin una manera digna de guanyar-se la vida, amb les mateixes condicions i salaris que les persones autòctones, s'integrarien més. Per tant, no es tracta de dir 'im-

L'EXPLICACIÓ

Segurament que molts professors i alumnes de Catalunya es reconeixen com a participants de debats com el que ara sintetitzem. Es va fer el 8 de març del 2002, hi van participar un grup d'estudiants del cicle superior de secundària (entre 14 i 16 anys), amb el propòsit de parlar sobre el tema de la immigració, i va ser gravat amb el consentiment de tots els assistents. Els noms dels alumnes són ficticis en consideració al temps passat i al fet que el jove que es declara racista ha superat àmpliament el prejudici. Hem optat també per respectar la llengua d'expressió de cada un perquè il·lustra una realitat que cal tenir present. En peça a part, titulada *Esclau o lliure*, reproduïm la molt sentida introducció de l'acte a càrrec d'Enric Marco, amb referències al seu suposat pas per un camp de concentració.

Exèrcit del Tercer Reich que va posar Europa en peu de guerra. / REVISTA «PATRIOTE RÉSISTANT», N. DE GENER DEL 1965

migració sí' o 'immigració no', sinó que hem d'anar més a fons, hem de veure per què s'immigra i en quina situació viu una persona immigrada. I ens adonarem que no som adversaris ni enemics, que estem més a prop del que pensem perquè a tots els éssers humans ens fan patir les mateixes coses i reaccionem per buscar la supervivència i una vida en llibertat.»

ANNA. «Veig que si fan grups és una manera de defensar-se, i no m'agrada gens que es formin bàndols: nosaltres contra els immigrants i els immigrants contra nosaltres, així no arribem enlloc.

Potser hauríem d'anar més contra el sistema que no contra els immigrants que estan igual que nosaltres. Tot plegat és un problema de pobresa, tant d'ells com de la gent pobra d'aquí. Entre tots hauríem de fer més per canviar la societat i no donar la culpa als immigrants de tots els problemes.»

MARC. «Això que es compren roba Nike ho valoro com una prova d'integració a la cultura del consumisme que ens domina a tots. Una altra cosa és que als immigrants ningú no els posa les coses fàcils, per més que diguin. Si vols treballar i ho has de fer per

quatre xavos perquè no et donen papers, com et pots integrar? I si entres a una discoteca i et miren malament només per la teva pinta, o si, sense saber ni com et dius, ni com et va la vida, et comencen a insultar o t'apallisquen... No és la millor manera!»

OLGA. «A més, fan les pitjors feines, les que ningú no vol fer. L'altre dia, vaig passar per una obra i em vaig fixar que tots els que treballaven amb el martell eren immigrants. I si hi ha un metge blanc i un de negre, el que agafaran per treballar és el blanc encara que el negre estigui més capacitada.»

El recorregut perillós d'un immigrant i imatge de camp de concentració. / «PATRIOTE RÉSISTANT», N. DE GENER DEL 1965

ENRIC MARCO. «Com ha dit en Marc, només amb una mirada n'hi ha prou per demostrar rebuig. Sense que hagi fet res, encara que tinguis diners per pagar una cervesa... Però no hem de parlar més de races, sinó de desigualtats. Penseu que a en Michael Jackson ningú no l'impeix entrar en un bar. Si no ens posem d'acord per conviure, els immigrants tindran molts problemes, però nosaltres també.»
JAVI. «Yo le tengo respeto a usted, que es mayor y nadie le va a molestar, pero le quiero decir que ahora los jóvenes estamos viviendo una época muy dura.

Nos peleamos entre nosotros. Yo me voy a la plaza y le aseguro que sin decir nada ya me están diciendo algo, me miran mal.»
ENRIC MARCO. «Però i tu, què els dius a ells?»
JAVI. «Hombre, ellos saben que soy racista.»
ENRIC MARCO. «Si d'entrada ja els declares la guerra... Per què, en lloc d'atacar el més dèbil, no denunciem el poder econòmic que dicta les normes, que decideix on crearà llocs de treball i on mantindrà les poblacions en la pobresa?»
JAVI. «Esto no es culpa mía, esto es la puta vida.»

ANNA. «No és culpa teva, però tampoc de l'immigrant. Si som cent i ens barallem perquè n'hi ha tres a qui interessa barallar-se, on queda la nostra intel·ligència? Ho perdrem tot. En canvi, si ens ajuntem, tindrem força per solucionar els problemes. És penós que tothom vagi a la seva i, encara pitjor, que hi hagi gent que es dediqui a destruir el qui té a sota. Jo penso que anar més ensota per fer el que et fan a tu és cosa de gent covarda. Si comencem a anar així, acabarem a hòsties, però a hòsties de veritat, perquè no haurem ni fet un esforç per mirar d'entendre'ns.»

•
«Lo que no mola es que vengan aquí del palo, te vienen a quitar el trabajo, te lo vienen a quitar todo, y ¿qué pasa? Que el gobierno les ayuda. Vienen de pobres pero van con Alfa, con chándal Adidas, con Nike. ¿De dónde sacan el dinero?»

•
«No es trata de dir 'immigració sí' o 'immigració no', sinó que hem d'anar més enllà, hem de veure per què s'emigra i en quines condicions viuen les persones immigrades i ens adonarem que no som enemics, que tots els éssers humans busquem la supervivència i una vida en llibertat»

•
«Tot plegat és un problema de pobresa, tant d'ells com de la gent pobra d'aquí. Entre tots hauríem de fer més per canviar la societat i no donar als immigrants la culpa de tots els problemes»

•
«Los jóvenes estamos viviendo una época muy dura, nos peleamos entre nosotros»

Esclau o lliure

● Enric Marco acostumava a utilitzar la seva suposada condició de deportat com a antídoto per combatre les actuals manifestacions del racisme. Amb aquestes emotives paraules va introduir la sessió que hem resumit: «Em produeix una gran satisfacció que m'hàgiu convidat perquè entre vosaltres, entre la gent jove, sempre hi aprecio formes molt positives i pràctiques de viure en llibertat i això m'estimula la il·lusió de la lluita pels ideals. Vull dir-vos en primer lloc que allà, al camp, van creure que obligant-me a complir les seves ordres, a fer el que ells manaven, em prendrien la facultat d'escollir entre sentir-me esclau o lliure. Que en fer-me patir la fam, el fred i el dolor un dia i un altre, em tornaria insensible a qualsevol cosa que no fos l'instint per la supervivència més primària. O que uniria les meves llàgrimes als clams dels turmentats i que tots plegats sucumbiríem en la desesperació i en el sentiment col·lectiu d'una mort anunciada. S'equivocaven. No van poder evitar que somrigués, encara que fos d'amargat, que compartís aquella aigua bruta que anomenaven *sopa* amb aquell a qui feia més falta, que m'animés a fer una broma per endolcir, per uns moments, els trets d'una cara. No em podien arrabassar la llibertat per més que m'humiliessin, perquè la llibertat no era d'ells sinó meva, i envoltant-me de murs van fer-me sentir encara més ganes de ser lliure. Aquesta experiència us ha de servir per prendre consciència de fins on es pot arribar quan s'engega l'engranatge de l'odi, quan es comença a mirar malament algú pel color de la seva pell. Recordo les generacions hitlerianes marcant el pas desafidores, empastifant parets amb consignes de supremacia racial, destrossant aparadors, apallissant jueus, comunistes, socialistes, homosexuals, gitanos, catòlics... Potser només volien ser herois però es van convertir en assassins. El racisme no és cap broma.»